

ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

*“... Γιατί μᾶς ἔφυγες χωρὶς κανέναν μας νὰ προειδοποιήσης ;
Ἴσως νὰ προλάβαιναν οἱ φίλοι Σου καὶ νὰ Σὲ πείθανε νὰ
μείνης ! Ἴσως νὰ Σὲ πείθανε καὶ οἱ ἐχθροί Σου, ἂν τῷξεραν !”*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ εἶναι ἀπὸ τὶς λίγες μοναδικές μορφές τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Νεοελληνισμοῦ, πού ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ὑψώθουν πάνω ἀπὸ τὸ ρέμα τοῦ χρόνου καὶ νὰ προσφέρουν σ' ἐκείνους πού θ' ἀκολουθήσουν στὸ μέλλον βοήθεια καὶ συμπαράσταση. Καὶ ἀκόμη νὰ αὐτοπροβληθοῦν ὡς κανόνες ζωῆς, ἡθους καὶ ὑψηλοῦ πνεύματος μὲ ἀκτινοβολία ὑπερκαιρικὴ καὶ μὲ αὐτόνομη ἐσωτερικὴ ἐνότητα συνειδητοῦ προκαθορισμοῦ.

Ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς ὡς κλασσικὸς φιλόλογος ξεκίνησε μὲ τὸ πόθο νὰ ζωντανέψη στὴν ἐποχὴ μας τὸ Λόγο καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κλασσικῆς διαθήκης καὶ νὰ ζήσει μέσα ἀπ' αὐτὴ σὰ ζωντανὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος τῆς ἐθνικῆς κοινότητος, ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τοὺς τύπους, τὶς λέξεις καὶ τὰ νεκρὰ σχήματα. Ἔτσι ὁ Συκουτρῆς μέσα στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Νοελληνισμοῦ εἶχε ἀνακαλύψει καὶ εἶχε θέσει τὴ δική της ἀποστολὴ· μιὰν ἀποστολὴ καθαρά καὶ ἀβίαστα Ἑλληνοκεντρικὴ μὰ καὶ σύγκαιρα στέρη βᾶση γιὰ τὴν ἀξιολόγησιν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν πνευματικῶν θεμάτων τοῦ ἔθνους καὶ τῶν δημιουργικῶν ἐνεργημάτων τοῦ ὑποκειμένου.

Ἡ διακονία τοῦ πνεύματος εἶχεν ἀντιπαραταχτεῖ στὴν γραμματικὴ εἰδωλολατρεία.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Συκουτρῆ ὡς κλασσικοῦ φιλολόγου “ἦταν ἡ ζωντανὴ ἀπόκριση ἐνὸς ἄντρα σὲ ζωντανὴ ἐρώτηση τῆς ζωῆς του...”

II

Ἡ “πνευματικὰ οἰκοδομητικὴ στάσις τῆς ψυχῆς” πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὴν ὥρα πού τὸ πρόσωπο ζεῖ, γνωρίζει τὴ στιγμή τοῦ διαλογισμοῦ καὶ τοποθετεῖ μέσα του τὶς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς ὀλοκληρώνοντας ἔτσι μέσα στὸ πλήρωμα καὶ τὴν ὑπόστασι τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου τὴν πνευματικὴν αὐριότητα “σὰν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀναγκαιότητα, σὰν ἐπιταγὴ καὶ σὰν ἔκφρασι τῆς ἐλευθερίας”¹. Γιὰ τὴ στοιχειώσι τῆς πνευματικῆς αὐριώσις καὶ τὴν ἀναγωγὴν σὲ ἀληθινὴ προσωπικότητα ἡ παιδεία ἔχει τὸν πρῶτο λόγο γιὰτὴ αὐτὴ καὶ μόνον ἔχει τὴ δύναμη καὶ τὸ τρόπο νὰ ἐξουδετερώσι τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς, “νὰ γυρίσι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴ χρονικὴ τῆς τροχιά, πρὸς τὴν αἰώνια” καὶ νὰ τὴν ἀνυψώσι ὡς τὴ θέασι τῆς ἀφθαρτῆς οὐσίας τῆς ἰδέας².

1. Κ. Ι. Δεσποτοπούλου, *Πνευματικὴ Ἀυριώσις*, περιοδ. *Προπέλαια*, τεῦχος 5-7, 1938.

2. Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, *Πλάτωνος Φαῖδρος*, Εἰσαγωγή, σελ. 143.

Γιὰ νὰ φθάσῃ ὁμῶς ἡ ψυχὴ καὶ νὰ ὑψωθῇ ἕως τὴν ποίησιν τοῦ ἔμμετα-
 φυσικοῦ μύθου καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸ αἰώνιο καὶ τὴν ἰδέα τοῦτο θὰ γίνῃ
 μόνον μὲ τὸν ἀληθινὸν ἔρωτα, πού εἶναι "θεάνθρωπος δαίμων" ἰδρυ-
 τῆς καὶ νομοθέτης κάθε συλλογικῆς ζωῆς καὶ πρωταρχικὸς συντελεστῆς
 κάθε ἐπιτεύγματος. Ὁ δάσκαλος Συκουτρῆς εἶχε τὴ δύναμιν καὶ τοὺς
 τρόπους νὰ προσφέρῃ στοὺς μαθητὲς του, στοὺς νέους ἀνθρώπους πού
 τὸν πλησίασαν, τὶς δυνατότητες καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ ἀναχθοῦν οἱ ἴδιοι,
 ἐλεύθεροι καὶ ἀπαραβίαστοι σ' ἀληθινὰ προσωπικότητες πνευματικῶν
 δημιουργῶν καὶ νὰ κατακτήσουν μέσα τους πέρα ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπη
 ἀλήθεια τὴ θέλησιν τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς δημιουργικῆς τῆς
 οὐσίας. Στὴ δημιουργία τῆς προσωπικῆς ἀλήθειας μὲ τὴ ζωοποίηση τοῦ
 κλασσικοῦ ἔργου ἀποβλέπει ὁ Συκουτρῆς ὅταν στὸ ἐναρκτήριο μάθημά
 του στὸ Πανεπιστημιακὸ ἀμφιθέατρο θέτει τὸ ὑψηλὸ καθῆκον τῆς ἀν-
 θρωπιστικῆς ἐρμηνείας τῶν κλασσικῶν ζητώντας σὰν ἀπαραίτητα ἐφό-
 δια γιὰ τὸ φιλόλογο "ἀνοικτὰ αἰσθητήρια δι' ὅλα τὰ γεγονότα τοῦ πε-
 ριβάλλοντος, ὀξεῖαν παρατηρητικότητα, πολυμέρειαν μορφώσεως, εὐστρο-
 φίαν τοῦ πνεύματος, ψυχὴν πλουσίως καὶ βαθύτατα καλλιεργημένην, ἁρ-
 μονικὴν ὁγωγὴν τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς διανοήσεως, τῆς ζωῆς καὶ
 τῆς γνώσεως, συνδυασμὸν θεωρητικῆς σκέψεως καὶ πρακτικῆς παρατη-
 ρήσεως, λεπτὴν αἰσθησίν πρὸς διάκρισιν μεταξὺ τοῦ νεκροῦ καὶ τοῦ ζων-
 τανοῦ, τοῦ νεκροῦντος καὶ τοῦ ζωοποιοῦντος, ἰδίᾳ δὲ καὶ πρὸ πάντων
 γνῶσιν βαθεῖαν καὶ πολυμερῆ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὀρθότερον τοῦ ἀνθρώ-
 που, τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς μὲ ὅλας τῆς τὰς δυνατότητας, τὰς ὑπεροχὰς
 καὶ τὰς ἀδυναμίας"¹.

Ὁ Σ. ἴδρυσεν μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ τὴ γόνιμη ἠθικὴ
 σχέση, εὐλογημένη σύμπτωση πνευματικῆς ἀναστροφῆς, πού σημαδεύει
 καὶ ὑπογραμμίζει μὲ μοναδικὴ τέχνη τὸ παιδευτικὸ ἔργο του, δίνοντάς
 του τὸ πληθερὸ χρῶμα καὶ τὴ βαθύτατη ἔντασιν, πού βρίσκεται διατυ-
 πωμένη στὴν παλινοῦσία τοῦ Πλατωνικοῦ Φαίδρου καὶ συνοδεύεται ἀπὸ
 τὴ λάμψιν τοῦ ἔρωτος καὶ τὸ γνῶριμον πάθος τῆς προσφορᾶς. Ὁ μαθη-
 τῆς πού τὸν ἐπλησίαζε γιὰ νὰ σπουδάσῃ κλασσικὴ φιλολογία καὶ πού
 τὸν ἐθέρμαινε ὁ ἔρωτας πρὸς τὸν διδάσκαλον—"ὅποιος θέλει νὰ σπουδάσῃ
 φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη, αὐτὸς πρέπει ν' ἀγαπήσῃ καὶ ν' ἀγαπηθῇ, ν'
 ἀγαπήσῃ τὸν διδάσκαλον καὶ νὰ ἀγαπηθῇ ἀπ' αὐτόν", I. N. Θεοδωρακό-
 πουλος—, τὶς ἀνώτερες πνευματικὰς ἀξίους καὶ τοὺς "καλοὺς λόγους"
 εὑρισκε στὸ Σ. ὄχι τὸ βάνασον τέχνασμα ἢ τὴ "βιοποριστικὴ διδασκεία
 ὕλην" ἀλλὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ψυχῆς, τὸ ἠθικὸν θέμα, τὴ διακονίαν τοῦ
 πνεύματος. Καὶ στὴ συνέχεια τὴν ὑποχρέωσιν νὰ γνωρίσῃ ὁ μαθητῆς τὴ
 ζωὴ ὡς τὸ βάθος τῆς, διατηρώντας ὁμῶς τὴν παρατήρησιν ὡς τὸ τέλος
 μακρὰ ἀπὸ τὶς χυδαιότητες τῆς καθημερινότητος καὶ τῆς κοσμικῆς δί-
 νης, ἐξασφαλίζοντας πάντοτε τὴν ἀφ' ὑψηλοῦ θεώρησιν· στὸ σημεῖον αὐτὸ
 ὁ Σ. μεταφέρει στὴ διδασκαλίαν του τὸν εὐρωπαϊκὸν λόγον: "Τῆς ζωῆς ἡ
 ἀπόλαυσις μᾶς εἶναι ἀπηγορευμένη, αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη—τὸ γνωρί-
 ζομεν πολὺ καλά. Καὶ λέγων ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, δὲν ἐννοῶ μόνον τὴν
 εὐτυχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν μέριμναν καὶ τὸ πάθος, μὲ μίαν λέξιν κάθε σο-
 βαρώτερον δεσμὸν μὲ τὴν ζωὴν... Ἡ ἀποχὴ εἶναι ὄρος τοῦ συμβολαίου
 μᾶς μὲ τὴν Μοῦσαν· ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται ἡ δύναμις μᾶς, ἡ ἀξιοπρέπειά
 μᾶς, καὶ εἶναι ἡ ζωὴ δι' ἡμᾶς ὁ ἀπηγορευμένος παράδεισος, ὁ μέγας
 μᾶς πειρασμός, εἰς τὸν ὅποιον ἐνίστε ὑποκύπτομεν, ποτὲ ὁμῶς πρὸς τὸ
 καλὸν μᾶς..."

1. I. Συκουτρῆ, *Φιλολογία καὶ Ζωή*, ὅπως βρίσκεται στὴν ἔκδοσιν I. Συκου-
 τρῆ, *Δοκίμια*, 1939.

Ὁ λόγος τοῦ Σ. ἀπευθυνόνταν μὲ διαλεκτικὴ συμμετρία ἀπὸ τὸ ἐγὼ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸ ἐσύ τοῦ μαθητῆ, ξάνοιγε τὴν ἀτομικὴ ψυχὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου, ἀναζητοῦσε τὸν κλῆρο τῆς, τὴν ἁγιασμένη ἀγωνία τῆς, τὴ δαιμονικότητα τοῦ ἀγῶνος τῆς· ἀπὸ τῆ δροσιά τῆς νεανικῆς οὐσίας μοχθοῦσε νὰ κεντρίσῃ τὴν προβληματικὴ τῆς νέας ψυχῆς ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοῦ χρέους, τὴν πρωταρχικὴ ὁρμὴ γιὰ τὸ δημιουργικὸ ἀγάπημα τῆς ιδέας μὲ τὴν ἀνομολόγητῃ εἰδῆ καὶ τῆς μορφῆς μὲ τὸν εὐχυμολόγῳ. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ κι' ἔπειτα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορυφαία γιὰ τὸ χρονικὸ τῆς μαθητείας ὥρα, πού ὁ μαθητῆς ἐνιωθε μέσα του ἀπὸ τὴν πληθερὴ χάρη τοῦ λόγου καὶ τὸ ἀσυγκράτητο πλοῦτος τῆς δημιουργίας νὰ γίνεται ἱκανὸς καὶ ἄξιος γιὰ νὰ βαστάξῃ τὸ βάρος τῆς μοίρας του, ἀκολουθοῦσε ἡ πνευματικὴ προβολὴ ἑνὸς ἐλεύθερου πνευματικοῦ ἀνθρώπου μὲ στέρεο ἦθος, μὲ ὀλοκληρωμένη πνευματικὴ στοιχείωση, καὶ μὲ τὸ χρέος γιὰ μιὰν ἀποτελεσματικὴ συμβολὴ στὴ θετικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων, τοῦ ἄλλου πού θὰ τὸν πλησιάσῃ γιὰ νὰ καταξιώσῃ κι' ἐκεῖνος τὴ ζωὴ του ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ πνεύματος.

Ἔτσι ἀπὸ τὶς πανεπιστημιακὲς παραδόσεις, τὸ *Φιλολογικὸ Κύκλο* τοῦ *Ι. Σ.*, τὸ πνευματικὸ ἄθλημα τοῦ *Ἀρχείου Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν* καὶ τὰ φιλολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ φροντιστήρια, πού ἔκαναν στὴ Πανεπιστημιακὴ Λέσχῃ μαζί μὲ τὸν *Ι. Σ.* ἰσότιμοι πνευματικοὶ τοῦ ἀδελφοὶ καὶ φωτισμένοι διδάσκαλοι τοῦ νεοελληνισμοῦ, ὁ *Π. Κανελλόπουλος*, ὁ *Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος* καὶ ὁ *Κ. Τσάτσος*, δημιουργήθηκε μιὰ πολυσήμαντῃ σειρὰ ἀπὸ νέους ἀνθρώπους πού ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους σφραγίζεται ἀπὸ τὴ θετικὴ στροφὴ πρὸς τὴ λειτουργία τοῦ πνεύματος, τὴ διακονία στὶς ὑψηλὲς ἀξίες καὶ τὴ σύμπηξη μιᾶς ἀδιάβλητης, μόνιμης καὶ παθητικὰ σταθερῆς Ἑλληνικῆς ἀποστολῆς καὶ θητείας. Ἀπὸ τὴ γόνιμη ἐκείνη κίνησι μένουν στὸ ἔθνος ὡς πνευματικὴ κληροδοσία τὰ λιγοστὰ στέρεα δυναμάρια, μοναδικὴ ἐλπίδα μέσα στὸ ἀνέλπιδο τῆς σύγχρονης πνευματικῆς μας ζωῆς, πού τὴ σημαδεύουν χαρακτηριστικὰ ἡ ἐρημία, ὁ κονιορτὸς τῶν λέξεων, οἱ ἀνομολόγητα ἀνυποψίαστοι καὶ οἱ τραγικὰ ἀνεύθυνοι.

Ὁ *Ι. Σ.* μὲ τὰ πρωτεῖα τοῦ λόγου καὶ τὰ πρεσβεῖα τοῦ πνεύματος κατέκτησε τὴν αἰώνια νεότητα· τὴν ἑλληνικὴ ἐφηβεία. . . .

III

Ὁ *Ι. Σ.* πίστευε—μὲ ὅλη τὴ γνώριμη ἀδιαλλαξία τῶν ἀγόνων καὶ τῆς πίστεως του—ὅτι ὑπάρχουν ἐποχὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, πού ἡ διανόηση, τὸ πνεῦμα βρίσκεται ἐκτοπισμένο στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς καὶ τὴ ζωὴ τὴν “κατευθύνει” ὄχι ὁ διανοούμενος, ἀλλ' ὁ δημοσιογράφος, “ὄχι ὁ ὑπεύθυνος ἡγέτης τοῦ ἔθνους ἀλλ' ὁ ἐπιτήδειος ὑπηρέτης τοῦ ὄχλου” καὶ τοῦτο γιὰ αὐτὸς ἔχει τὴ δύναμη νὰ προσφέρῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ πολιτικὴ ἐπιρροὴ καὶ τὴν ὑλικὴν ἐπικράτησι. Τότε τὴ σχέση κάθε πνευματικῆς ἐνεργείας πρὸς τὴ ζωὴ τὴ χαρακτηρίζει ἡ ἀπόλυτῃ ἀλλοτριώσι. Ζωὴ καὶ σκέψις εἶναι παράλληλες γραμμές, πού δὲν εἶναι γιὰ νὰ συναντηθοῦν ποτέ. “Κατὰ τὰς ἐποχὰς αὐτὰς ἡ ζωὴ ρυθμίζεται ὄχι ἐκ τῶν ἄνω, ὄχι κατὰ τὰς ιδέας—πρότυπα μεθῄξει αὐτῶν. Κυριαρχεῖται ἐκ τῶν κάτω, ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς καὶ πρωτογόνους δυνάμεις, πού ἐξαπέλυσεν ὁ μαζικὸς χαρακτήρ, ὁ ὑπερπληθωρισμὸς καὶ ἡ μηχανικότης τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἡ ἐκβιομηχανοποίησις τῶν πνευματικῶν μας ἀξιῶν, ἡ “ἐλευθερία” πού δὲν εἶναι πλέον προσωπικὸν ἀπόκτημα, ἀλλ' ἄκοπος

καὶ αὐτόματος κληρονομία....”¹ Τὸ πνεῦμα εἶναι ἀδύναμο νὰ ἀντιτάξῃ καθαρὰ πνευματικὰ μέσα ἀπέναντι στὶς σκοτεινὰς καὶ ἄμορφες δυνάμεις τῆς ζωῆς γιὰ τὴν ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς διανόησης, τὸ πνεῦμα αὐτῶν τῶν ἐποχῶν, λείπει τὸ ἦθος καὶ ἡ ρωμαλεότης πού εἶναι τὰ μόνα στοιχεῖα πού θὰ ἐδάμαζαν τὴν ἄμορφη ὕλη τῆς ζωῆς. Λείπει ἐπίσης ἀπὸ τῆς διανόησης ὁ φυσικός, ὁ βιολογικός της φορέας: ἡ ἀριστοκρατία — τροφὸς πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων — ἀπουσιάζει ἀκόμη ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ θέαμα αὐτῶν τῶν ἐποχῶν ἢ ἡρωϊκότητα καὶ “χωρὶς ἡρωϊκότητα τίποτα δὲν κατακτᾶται”.

“Ὅλες αὐτὲς τίς τόσο τραγικὰς καὶ τόσο ὀδυνηρὰς διαπιστώσεις ὁ Σ. τίς ἐσημείωνε γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ χρονικοῦ, πού ἔζησε κι’ ὁ ἴδιος καὶ πού προσφέρθηκε χωρὶς ἐπιφύλαξιν γιὰ τὴν ἀποσυμφορήσασθαι καὶ τὸ διαφωτισμὸς της. “Ἄραγε ποιά σημασία νὰ ἔχει τὸ δοκίμιον αὐτὸ μέσα στὴν τραγικὴ σύνθεσιν τῆς ἀνειρήνευτης πάλης τοῦ Σ.; Νὰ ἦταν ἡ προετοιμασία γιὰ τὸν Ἀκροκόρινθο; Ἡ μήπως τὸ λυρικὸ σκίρτημα ἀπέναντι στὶς συκοφαντίας, πού ἐξαπέλυαν γύρω του οἱ ἐπαγγελματίες; Νὰ ἦτανε πάλι μιὰ ἀφ’ ὑψηλοῦ παρατήρησις—ὅπως ὁ ἴδιος τὴν εἶχε συστήσει στοὺς πρῶτους ἀκαδημαϊκοὺς μαθητὰς του—καθὼς ἔβλεπε τοὺς μισθοφόρους νὰ βιάζονται γιὰ νὰ τὸν σταυρώσουν; Κι’ ὅμως ἡ πίστις ἦταν τέκνον τοῦ νοῦ του: “...Δὲν πρόκειται κἂν περὶ ἀπαισιοδοξίας ἢ αἰσιοδοξίας: ἡ διαπίστωσις τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς ὠραιότητος τοῦ θανάτου εἶναι ταυτοχρόνως ἓνα κήρυγμα πρὸς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀθανασίαν τῶν ὠραίων, καὶ ὁ Ζεὺς δὲν χάνει τίποτ’ ἀπὸ τὴν μεγαλωσύνην καὶ τὴν μακαριότητά του μὲ τὸ νὰ ὑπόκειται εἰς τ’ ἀδήριτα θέσφατα τῆς μοίρας...”